

ważne czytanie retoryki mogącej stanowić ogólną teorię artystycznej komunikacji, jak aktualne są jej zastosowania w refleksji teoretycznoliterackiej. Dzieło J.Ziomka pobudza i zachęca do studiów i poszukiwań własnych.

EWA MALINOWSKA

Literatura

- Kraus J., 1981, *Retorika v dejinách jazykowd komunikace*, Praga.
- Korolko M., 1990, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa.
- Mistrík J., 1980, wyd.2, *Retorika*, Bratislava.
- Otwinowska B., 1990, *Retoryka. — Słownik literatury staropolskiej*, red. T.Michałowska, Wrocław.
- Samowska-Temierusz E., 1991, *Vir bonus dicendi peritus. O retoryce opisowej J.Ziomka*, „Teksty Drugie”, nr 5.
- Ulčínaité E., 1984, *Teoria retoryczna w Polsce i na Litwie w XVII wieku. Próba rekonstrukcji schematu retorycznego*, Wrocław.
- Werpachowska A., 1990, *Retoryka jako sposób myślenia o tekście*, „Pamiętnik Literacki”, z.1.
- Wilczek P., 1987, *Renesans badań nad retoryką*, „Przegląd Powszechny”, nr 4.
- Ziomek J., 1986, *O współczesności retoryki. — Teoretycznoliterackie tematy i problemy*. red. J.Sławiński, Wrocław.

TERESA SKUBALANKA, WPROWADZENIE DO GRAMATYKI
STYLISTYCZNEJ JEZYKA POLSKIEGO, Lublin: Wydawnictwo
Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1991, 188 s.

Koncepcja gramatyki stylistycznej T.Skubalanki w ogólnych zarysach była już znana od kilku lat (zob. Skubalanka 1986). W kolejno ogłaszanych później publikacjach teoretyczny aspekt problematyki podlegał krystalizacji i weryfikacji materiałowej.

W stylistyce polskiej funkcjonowanie kategorii gramatycznych należało do zagadnień stosunkowo najślabiej poznanych i opracowanych. Przez długi czas

stan naszej wiedzy o gramatycznych środkach stylowych niewiele odbiegał od charakterystyk zawartych w syntetycznych ujęciach S.Skwarczyńskiej (1954) oraz H.Kurkowskiej i S.Skorupki (1959). W porównaniu do problematyki leksykalnej czy składniowej postęp następował tu w bardzo wolnym tempie. Jednym z powodów takiego stanu rzeczy było ukierunkowanie badań na opis funkcji stylistycznych form fleksyjnych jako jednostek powierzchniowej realizacji języka, zwykle specyficznych użyć form, odbiegających od normy, i często w oderwaniu od aspektu semantycznego zjawiska. Tak zawężonej interpretacji sprzyjało też twierdzenie, iż podstawowe właściwości systemu gramatycznego są zasadniczo takie same tak w tekstach literackich, jak i nieliterackich.

Sytuacja uległa zmianie dopiero po przełamaniu wąsko strukturalistycznych koncepcji języka i stylu. Spory wkład w ożywienie badań nad funkcjami stylistycznymi kategorii gramatycznych wniosła między innymi T.Skubalanka. Dziś wiemy, że rola kategorii gramatycznych w kształtowaniu stylu tekstu jest o wiele większa aniżeli początkowo sądzono, a rezultatem procesów akomodacji stylistycznej jest szeroka gama modyfikacji znaczeń kategoryalnych. Te właśnie zagadnienia są przedmiotem omawianej publikacji.

Większość zamieszczonych w zbiorze studiów była już co prawda wcześniej publikowana, lecz w obecnym ujęciu zostały one częściowo zmodyfikowane i podporządkowane jednolicie zarysowanej koncepcji teoretycznej.

Przyjrzyjmy się bliżej, podstawowym założeniom teorii. Punktem wyjścia jest przyjęcie za podstawę rozważań kategorii semantyczno-gramatycznych znajdujących się w bazie semantycznej języka. Jest to zatem koncepcja przełamująca powierzchniową interpretację zjawisk i mocno nawiązująca do semantyki.

W systemie gramatycznym wyróżnia autorka dwa typy składników: kategorie wraz z idealnymi, typowymi reprezentacjami (agens, czas, modus, lokatywność, finitywność itd.) oraz funkcje konstytutywne i akomodacyjne systemu. Te ostatnie rozumie jako procesy przystosowujące ów system do uzusu. Należą do nich mechanizmy kierujące konkretyzacją (aktualizacją) danego systemu oraz mające uniwersalny charakter takie procesy akomodacyjne, jak intensyfikacja, redukcja, kontaminacja, substytucja. Działają one jako mechanizmy tekstotwórcze i poniekąd wtórnie uruchomione jako stylumwórcze. Jeszcze inną, odrębną grupę stanowią procesy (funkcje) typowo tekstotwórcze, jak np. selekcja, derywacja, linearyzacja, kompozycja niestylizacyjna. W określonych warunkach i one mogą przybrać charakter stylumwórczy.

W procesie tworzenia tekstu większość operacji akomodacyjnych, które wiążą system gramatyczny i jego realizację tekstową, odbywa się automatycznie.

Zdaniem autorki zdolność systemu do tego typu akomodacji stanowi uniwersalną cechę języka.

Akomodacja stylistyczna ma natomiast odmienny charakter. Przyłącza się ona do innych procesów tekstotwórczych i ma w stosunku do nich wartość reguł naddanych. Realizuje się za pomocą środków językowych, lecz te uzyskują nowe relacje odniesienia, nie do systemu, a do stylu. Stają się nośnikami wartości stylistycznych.

Na gruncie systemu gramatycznego efekty działań stylistycznych mechanizmów akomodacyjnych przybierają różne postaci, od niekonwencjonalnych (nie zgramatykalizowanych) sposobów wyrażania znaczeń kategoryalnych, po modyfikacje samych znaczeń. Liczne przykłady analiz i interpretacji zjawisk zawierają rozdziały poświęcone charakterystyce poszczególnych kategorii.

Gramatyka stylistyczna w ujęciu T.Skubalanki jest więc dziedziną wiedzy stanowiącej część stylistyki językoznawczej, dziedziną, której przedmiotem badań są reguły akomodacji stylistycznej systemu gramatycznego zachodzące w procesach dostosowywania elementów systemu do potrzeb tekstu.

W zamieszczonych w tomie opracowaniach teoretycznych autorka szczegółowo omawia stosunek gramatyki stylistycznej do tak obecnie ważkich metodologicznie dziedzin lingwistyki, jak semantyka, gramatyka tekstu, pragmatyka lingwistyczna.

Nie sposób omówić wszystkich poruszanych przez autorkę zagadnień, zwłaszcza że szereg sformułowań ma charakter sygnałów zwracających uwagę czytelnika wyłącznie na istnienie problemu, ewentualnie sugerujących jego rozwiązanie, i nie zawiera wyczerpującego omówienia zagadnień. Jest to zgodne z charakterem publikacji, która adresowana jest do czytelnika orientującego się już w przedmiocie i metodologii badań i wymaga pewnej kompetencji profesjonalnej.

Część szczegółowa publikacji zawiera studia poświęcone wybranym kategoriom gramatycznym: osoby, czasu, modalności, nieokreśloności i atrybutu. Poszczególne rozdziały mają podobny charakter kompozycyjny. W pierwszej, teoretycznej części omawiana jest specyfika kategorii oraz stan badań. Następnie przechodzi autorka do analiz i interpretacji stylistycznych zjawisk gramatycznych w tekstach reprezentujących różne odmiany funkcjonalne polszczyzny.

W dwóch ostatnich rozdziałach porusza kolejno, problematykę kategoryalnego ukształtowania języka na przykładzie *Vade-mecum* C.K.Norwida i tekstów potocznych oraz problematykę związaną ze stylistyczną akomodacją struktur gramatycznych (fleksyjnych, słowotwórczych i składniowych). W przypadku tych

ostatnich zagadnień punktem wyjścia opisu jest nie znaczenie kategorialne, a forma językowa i zachodzące w toku operacji stylotwórczych przekształcenia funkcyjno-formalne, za którymi kryją się modyfikacje semantyczne.

Publikacja T.Skubalanki, w założeniu autorki prolegomena do gramatyki stylistycznej, stanowi niewątpliwie jedno z ważniejszych opracowań w stylistyce polskiej ostatnich lat. Inspiruje do dalszych dyskusji teoretycznych, jak również analiz materiałowych, proponując określone rozwiązania metodologiczne.

BOGUSŁAW WYDERKA

Literatura

H.Kurkowska, S.Skorupka, *Stylistyka polska. Zarys*, Warszawa 1959.

S.Skwarczyńska, *Wstęp do nauki o literaturze*, t. II, Warszawa 1954.

T.Skubalanka, *Założenia gramatyki stylistycznej. — Typy opisów gramatycznych języka. Materiały polsko-czeskiej sesji naukowej. Jabłonna 15-17 XI 1983*, red. M.Basaja, Wrocław 1986, s. 141-155.

АНТОНИНА М.ГРИГОРАШ, ФРАЗЕОЛОГИЯ И СТИЛЬ, Київ: Вища школа, 1991, 139 с.

Монографія А.М.Григораш посвящена актуальній проблемі сопоставительного изучения фразеології близкородственных языков. Известно, что именно сопоставительный анализ помогает обнаружить тончайшие нюансы, составляющие специфические особенности национального языка, которые при внутриязыковом анализе могут остаться незамеченными или получить ошибочную интерпретацию. При изучении фразеології, в которой в наибольшей мере проявляется национальная специфика языка, такой метод особенно продуктивен.

Автор поставил перед собой цель проанализировать структуру, семантику и стилистические функции глагольной фразеології русского языка в сопоставлении с украинской. Сопоставительный межъязыковой анализ дал ей возможность довольно детально охарактеризовать фразеологизмы